

Ю. І. Ковалів, д-р філол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПАРАДОКСИ ФРАНКОЗНАВЧОЇ РЕЦЕПЦІЇ

Розкрито важливі сторінки життя і творчості І. Франка, які часто оминає франкознавство.

Ключові слова: франкознавство, каменярство, горизонт очікування, збіжність горизонтів розуміння, двійництво, тактик, стратег.

Стаття присвячена потребі адекватного декодування І. Франка і його творчості, з дотриманням технології пильного читання, йдучи від тексту, а не до тексту, не накладаючи на нього невластивих матриць. Йдеться про вміння бачити речі такими, якими вони є, а не такими, якими вони уявляються. Нині франкознавство переповнене різмаїтими інтерпретаціями неординарної постаті І. Франка, його розмаїтого в жанрово-стильовому аспекті літературного, наукового, публіцистичного, партійного доробку, що не вкладається в типологічні ряди, із застосуванням різних методологічних, часто суперечливих принципів, які потребують зіставлення, а не протиставлення, аби на їх перетині знайти спільну семантичну вісь, котра може спрямувати на шлях недосяжної в остаточному обсязі істини. І. Франко належав до покоління національних пасіонаріїв, змушених заповнювати спорожнілі ніші національної дійсності за рахунок свого таланту, працював за цілі інституціональні структури, пережив на собі унаочнений образ Мирона комплекс амбівалентності (навіть виправдовував його), котрий позначився на його здоров'ї, дійшов наприкінці свого життя розуміння іманентної сутності митця ("Мій Ізмарагд", "Із днів журби", "Semper tiro"), пережив інтенсивний період сецесії від пізнього романтизму (не входив у постшевченківський простір) й "наукового реалізму" до раннього модернізму, появу якого передбачив в ліриці і прозі, висвітлив літературно-критичним аналізом перші, істотні ознаки нового напрямку. Не типовий для

свого часу І. Франко був незручний для сучасників, які не сягнули збіжності горизонтів розуміння з ним, з його різногранною у своїй цілісності натурою, тому після успішного захисту матури стали на заваді його викладанню у Львівському університеті, зірвали вибори до Віденського парламенту, витискали на другорядні ролі в НТШ й "Літературно-науковому віснику", не сприймали його навіть як письменника (М. Драгоманов). Якби він відбувся у цих сферах, вони б відчутно змінилися в якісному сенсі. Можливо, не сталося б трагедії ХХ ст., якби прислухалися до застережень в праці "Що таке поступ?". Його вимога адекватного декодування засвідчена передмовою "Niemo o sobie samym" до збірки оповідань "Obrazki Galicyjskie", публікацією "Ein Dichter des Verrattes", поясненням сутності вірша "Каменярі", в котрому автор вбачав "поетичну фікцію" без автобіографічних ознак, а не каменярство. Тощо. Тому час виявляти властиві І. Франку і його творчості коди прочитання надскладного, нетипового тексту *parax legomenon* в конкретно-історичному контексті.

Франкознавство – філологічна наука, фундатором якої були львів'яни М. Возняк, І. Свенціцький, К. Студинський та ін. Попри те, що їхні студії мали фактологічний характер, неминучий для становлення нової дисципліни, вона поволі виходила на перспективи національного літературознавства. Їхні починання підтримали "київські неокласики". Чимало франкознавчих студій з'явилося на сторінках Наукових Записок НТШ та в інших періодичних і неперіодичних виданнях. Нині діє Інститут франкознавства у Львівському національному університеті ім. І. Франка, Інститут І. Франка у Львові тощо. Сучасні франкознавці І. Денисюк, М. Ільницький, М. Гнатюк, В. Корнійчук, Л. Скупейко, М. Ткачук, Б. Тихолоз та багато ін., позбувшись упереджених матриць, знаходять шляхи адекватного висвітлення неординарної постаті І. Франка, його величезної розмаїтої творчої спадщини. Зроблено колосальну роботу, але ще не охоплено всі аспекти франкіани. Лишається чимало "незручних" для поважних наукових студій сторінок творчої буття І. Франка, які потребують виваженого пояснення.

За спогадами Б. Заклинського, І. Франко, відпочиваючи в пансіонаті п. Романчукової в Льоврані (1908–1909), зізнався, що "переслідують його духи. Летять за ним все дві птички, одна се Драгоманов, друга мабуть Павлик. Через них він не може спати. В стіну все щось стукає вночі". Схожі факти наводить Ярослава Мельник, посилаючись на Франків лист до В. Доманицького. Відомі також спогади Є. Чикаленка та Б. Лепкого про те, як І. Франко розповідав, що до нього щодня приходиться дух М. Драгоманова і скручує пальці дротом, не даючи писати [6, 57–61].

І. Франко ніколи не був схильний до психічних недуг. Для нього життя і творчість складала неподільну цілісність. Тому він мав рацію, обстоюючи доцільність "сонних візій" і галюцинацій не лише в літературі, адже "творячи свої постаті, поет в значній мірі чинить те саме, що природа" [11, с. 71]. Його конфлікт з М. Драгомановим й М. Павликом та іншими сучасниками має істотніші підстави.

Торуючи разом із М. Павликом спільний тернистий шлях соціаліста від журналу "Друг" до створення Українсько-руської радикальної партії, І. Франко після її розколу (1898) відійшов від партійної діяльності. Найближчий побратим назвав І. Франка "політичним трупом", відтак "лідеру національної думки було вказано на двері" [1]. Він з боєм зізнався у листі до М. Павлика: "Надто на мене находить тоска, що й жити не хочеться" [13, с. 91]. Йшлося не про "зраду", а про вагоміші речі, яких М. Павлик не помічав. Ідентифікуючи ідею соціалізму зі свободою, рівністю й братерством, зі скасуванням визиску, концептуалізуючи її, І. Франко невдовзі один із перших критично переосмислить поняття "науковий соціалізм" К. Маркса, Ф. Енгельса, пріоритет матеріального чинника над духовним, соціал-демократичних, зокрема марксистських настанов над національними, обстоюватиме культуроцентричні, гуманістичні принципи, попереджатиме небезпеку революцій та "кривавих вибухів" [12, с. 53]. Ще в статті "Із історії робітницького руху в Австрії" (1886) І. Франко слушно наголошував, що марксіська "філософська" доктрина містить у собі небезпечну для людства "ідею деспотизму та поневолення не тільки тіл, але ще більше

душ, думок людських" [14, с. 355]. Будучи противником "всеможної сили держави", "народної держави", нав'язуваної Ф. Енгельсом, що "сталась би величезною народною тюрмою", І. Франко послідовно обстоював права конкретної людини. У статті "Що таке поступ?" (1903) він заявляв, що "власна воля і власна думка кожного чоловіка мусіла би щезнути, занидіти, бо ану держава признає її шкідливою, не потрібною" [12, с. 431]. На жаль, ні сучасники, ні нащадки не прислухалися до профетичної перестороги письменника, що наполягав на недопустимості утворення тоталітарних структур. Вони стали реальністю у формах фашизму й комунізму, що виростили із соціалістичної колиски Ф. Енгельса, який виправдовував право державних націй на ліквідацію "недержавних" народів.

Високо шануючи М. Драгоманова як громадського діяча й провідного науковця, який переорієнтував галичан на Європу, І. Франко водночас не сприймав утилітарно-авторитарної драгомановщини, байдужої до естетичних якостей художніх творів. Порівнюючи відомого громадівця з батогом, письменник небезпідставно нарікав: "Спеціально як белетрист я майже нічого не скористав від нього; він, бачилось, не звертав уваги на мою белетристику, а коли де й на що звертав, то тільки лаючись. Посередньо і безпосередньо він пер мене до публіцистики, а тут не любив думок інших, крім власних" [13, с. 115]. М. Драгоманов не сприймав сутності І. Франка як унікального прозаїка – не лише реаліста, вимагав від нього бути речником нації, покликаним історичними обставинами заповнювати за рахунок власного таланту ніші розбалансованої, неструктурованої української культури. Письменника сприймали як національний і суспільний символ, а не особистість. Будучи таким провідним речником, І. Франко дедалі сильніше відчував внутрішній спротив добровільному чи вимушеному, типовому для українського письменства офіруванню позахудожній ідеї, що неминуче деформувало творчу особистість, що позначилося на збірці "Із днів журби". Він болісно пережив "сирітство духовне" запряженого у "тачку життєву" поета, який з корінням вирвав із серця всі ілюзії, всі грішні почування, усвідомивши, що боротьба "за правду, за волю" – фантомна.

У цих рядках помітна алюзія на гегелівський "дух, чужий сам по собі". Автор доходив невтішного висновку:

Робив без віддиху, а зроблено так мало.
І інших зігрівав, аж на кінці не стало
У власнім серці запалу, ні віри.

Сумну правду втраченого таланту І. Франку розкрили його власні "недоспівані співи, / Передчасом потоплені в багнюці!". Вони, благаючи рятунку, наштотувалися на душевне безсилля поета, тільки-но він знехтував сквородинським принципом спорідненої діяльності на догоду картезіанським докринам і соціалістичним фантомам:

Де я візьму тепла вам, небожата?
Уста мої заціпило морозом.
А серце в мене вижерла гадюка.

Зізнання поета знайшло відгук у невеликого кола творчої інтелігенції. Леся Українка була глибоко вражена чесною медитацією "Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє" та віршем "Як голова болить "Із циклу "Із дневника": "Далеко не кожний Ваш вірш одізвався мені так глибоко в серці, як оці картки "Із дневника". Я не знаю, що Воно було з Вами в ту страшну дату, якою позначені вірші, тільки тямлю, бо чуб виразно, що вона страшна. [...] Одна картка з такого дневника стинає кров!".

Збірка "Із днів журби" відображала не творчу кризу, а смугу життєвих невдач І. Франка, який обстоював право на іманентність письменника, що прозвучало раніше, у метафізичних віршах збірки "Мій Ізмарагд" (1898). Видання, на думку автора, мало протистояти "колінопреклоненій, поклоннобийній та черствосердній" моралі, маскованій під християнство і марксизм "формальній" релігії, заснованій "на догмах ненависті та класової боротьби". І. Франко обстоював гуманістичні цінності, людську і національну свободу, базовану "не на партійнім догматизмі, не на догматизмі проводирів, не на бюрократичній регламентації всієї людської будучини, не на парламентському шахрайстві". Про це йшлося в автобіографічному циклі "Поклони". І. Франко не без іронії самозізнався, що мусив випити "затроєний пугар",

протягнутий глумливими сучасниками на кшталт Ю. Романчука, якому була адресована бурлескна інвектива "Сідоглавному", причетному до появи так званої колабораційної "Нової ери", інспірувала розкол у надрах галичан, внесла напругу у стосунки між провідними національними діячами й письменниками. Це було однією з причин відмови І. Франку працювати на кафедрі історії української літератури Львівського університету після того, як він, успішно захистивши дисертацію, зробив велелюдну габілітацію. На цій же підставі "Нова ера" провалила його під час виборів до австрійського парламенту, зчинила галас із приводу появи його збірки оповідань "Obrazki Galicyjskie" (1897) з викривальною передмовою "Niemo o sobie samym", спрямованою проти "патентованих патріотів". Автор шокував їх самозізнанням ("Признаюсь у ще більшому гріху: навіть нашої Русі не люблю так і в такій мірі, як це роблять або вдають, що роблять, патентовані патріоти"), доводив, що любити національну "історію дуже важко, бо майже на кожному кроці треба б хіба плакати над нею", порушував далеко не риторичне, важливе для українства питання: "Чи, може, маю любити Русь як расу – цю расу обважнілу, незграбну, сентиментальну, позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів найрізномоднішого сорту?" [11, с. 30–31]. Однак цитати, вирвані з контексту, дають привід для скандальних інсинуацій, бо насправді вони висвітлюють різноаспектне франківське трактування України, що тонко відчули Українські січові стрільці. Це вони лікували автора націоналістичного вірша "Не пора, не пора...", записали його до своєї чоти, провели його в останню дорогу на Личаківське кладовище.

Колаборант Ю. Романчук, відчуваючи, що він був адресатом інвективи, відповів у газеті "Діло" роздратованою статтею "Смутна поява". Категоричною реакцією на неї була відповідь "Декілька афоризмів у альбум "Ділу"" І. Франка, який, зокрема, сформулював таку максиму: "хто твердить: люблю свій народ, а не сповняє своїх обов'язків зглядом свого народу – брехню твердить" [9, с. 263–264]. Того ж 1897 р., коли друкувалися з'явилася "Obrazki Galicyjskie", у віденському журналі "Die Zeit"

(1897. – № 136) з'явилася публікація "Ein Dichter des Verrattes" (1898) про А. Міцкевича, що зачепила за живе польську гонорову інтелігенцію, викриту за угодовство, внаслідок чого І. Франка звільнили з роботи в редакції газети "Kurjer Lwowski", виключили з польського "Товариства історичного" у Львові, звинуватили у... "валенродизмі". У кожному разі він, будучи послідовним в обстоюванні концепції цілісної, внутрішньо різногранної особистості, акцентував небезпеку роздвоєння свідомості, хоча й визнавав двійництво як alter ego автора. Заглиблюючись в сутність людської натури, зокрема творчої, аналізуючи її специфіку, він доводив, посилаючись на спостереження М. Дессуара ("Подвійне "я"", 1896), що "кожний чоловік, окрім свідомого я, мусить мати в своїм нутрі ще якесь друге "я", котре має окрему свідомість і пам'ять, свій окремий суд, своє почуття, свій вибір, свою заставу і своє ділання – одним словом, має всі прикмети, що становлять психічну особу" [11, с. 60]. Міркування автора трактату "Із секретів поетичної творчості" перегукувалися з пізніше формованою концепцією З. Фрейда, зокрема аспектом драматичних колізій свідомого й підсвідомого, а також вченням про симптоми роздвоєння людської душі, що поет міг чути під час навчання у Львівському університеті від професора Ю. Охровича. Тому не випадково у творах поета з'являються "двійники" не обов'язково романтичного походження, метафізичні сили протилежного значення, діалектика Я і не-Я (інший), прояви дводушництва [8, с. 853] на кшталт Мирона, що корегують уявлення про "цілого чоловіка". З цим персонажем він розпрощався у містичній поемі "Похорон" (1898). Проблема "цілого чоловіка" була загострена в поемі "Мойсей", в якій сюжетотвірну роль відіграє не так фабульна ремінісценція біблійного "Виходу", з якою І. Франко полемізував, не поділяючи старозавітної версії вивищення одного, "богообраного" народу над іншими як аморальної, злочинної практики, протиставив їй у "Пролозі" ідею рівноправності, неминуче утвердження України як повноцінного суб'єкта історичного поступу. Особливе композиційне навантаження припадає на "індивідуальну міфологію" автора, який унаочнив через образ Мойсея власний життєвий досвід

національного речника, лишившись самотнім серед власного народу, незрозумілим йому. Очевидно, тому у нього виникли неминучі конфлікти з М. Драгомановим, М. Павликом, Ю. Романчуком та ін., які мали відмінні горизонти очікування. Очевидно, така настанова пояснює нехтування львівськими сучасниками його інтелектуальних можливостей, що спостерігалось і в межах Наукового товариства імені Тараса Шевченка, де йому відводили обов'язки редактора і навіть коректора в "Наукових записках НТШ" тощо. Сучасники побоювалися такої універсальної, різногранної постаті, хоч в Науковому товаристві імені Тараса Шевченка "десять найкращих літ (1898–1907) віддав він цілковито праці для української літератури й науки, і найцінніші його праці постали власне в тім часі" що підкреслив В. Гнатюк у мюнхенсько-паризькому виданні "Наукове товариство імені Шевченка у Львові" (1984), заклав основи "науки про науку, тобто наукознавства" (стаття: І. Ковалик. "Питання наукознавства у працях І. Франка", 1968). Певно, був би іншим, креативнішим Львівський університет, якби там викладав І. Франко, оптимальніше б захищалися інтереси українства, якби він отримав депутатський мандат. Упереджене ставлення до І. Франка – не випадкове, але не тому, що він, як припускає Д. Чижевський, "був соціалістом і тому багато галицьких письменників трималися від нього осторонь, а інші були навіть його одвертими ворогами" [12, с. 40]. Справа, очевидно, в іншому. Велику справу у пробудженні національної свідомості зробив М. Драгоманов, хоча й тяг українців до російських стандартів, М. Павлик, формуючи партійні структури, Ю. Романенчук, відкриваючи українські школи й гімназії, запроваджуючи українську кафедру у Львівському університеті. Вони були блискучими тактиками, а не проникливими стратегами, як І. Франко. Він бачив більше, масштабніше, виходив на великі перспективи, не пориваючи з історичним досвідом і традицією. Тому лишався самотнім, як свого часу Т. Шевченко, що свого часу виявив С. Петлюра. Обом письменникам було затісно у їхньому часопросторі, тому трактували їх іноді сегментарно, виходячи з тих чи інших часткових настанов і матриць, накладаючи їх на текст – байдуже,

чи вони відповідають його суті, чи ні. Мало хто бачив, що вони обидва переросли свою добу. У кращому разі констатували постійну боротьбу І. Франка, що ніколи не вщухала в його творчості між "суспільним і приватним чоловіком" [4, с. 135–153], говорили про пов'язану з ідеологією програмовану (екстенсивну) й непрограмовану (інтенсивну) лірику [16, с. 225–226]. Тошо. Частіше посилалися на "жалібні трени громадянина" або його "самозаперечення", як припускав М. Зеров [5, с. 484], очевидно, маючи на увазі збірки "Зів'яле листя", "Мій Ізмарагд", "Semper tigo", "Із днів журби", прозу на кшталт оповідань "Сойчине Крило" "Вільгельм Тель". Іноді заперечують його каменярство. Насправді І. Франко – і каменяр, і тонка, вразлива натура. Автор подавав ключі адекватного прочитання свої поезій, зокрема алегоричного вірша ("оповіданє") "Каменярі", застерігав, що алегоричний вірш в Я-формі "не має автобіографічного характеру і його треба вважати поетичною фікцією і пластичною проекцією того настрою, який у ту пору переживав не тільки я сам, але певно й не один інший" [10, с. 10]. На жаль, критика не завжди враховувала горизонт очікування поета, часто ототожнюючи його з героєм-каменярем [7, с. 295–313], рідше вдаючись до деканонізації Франка-Каменяря [2, с. 5]. Каменярство для І. Франка – не синекдоха або алегорія, а "його заповітний настрій, його звичайне самоозначення" [5, с. 472], підгрунття "культурно і національно значимої, цивілізаційної моделі творчості, у дзеркалі якої Франко запропонував майбутнім читачам оцінювати і його власну постать" [3, с. 10]. Таким чином "мікрообраз" Каменяря "переріс у мегаобраз, щоб охопити явище в цілості", що підкреслив О. Баган у вступній статті до видання "Печать духу: національно-екзистенціальна Франкіана" П. Іванишина. У кожному разі І. Франко не суперечив собі, коли переходив від громадянського пафосу до болючих інтимних інтонацій, від фантомного "наукового реалізму" й епічної белетристики до ліричної сповіді модерністського сенсу, коли водночас писав "Товаришам із тюрми" і "Не пора, не пора". Радше йому властива ненастанна еволюція універсального масштабу, що охоплює різні сфери гуманітаристики, визначальним ядром якої була література.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горак Р. Неміфотворний Франко / Роман Горак. // Літературна Україна. – 1997. – 11 вересня.
2. Гундорова Т. Франко – не каменярь / Тамара Гундорова. – Мельборн : Університет імені Монаша. Відділ славістики, 1996. – 151 с.
3. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко: грані Ізмарагду / Тамара Гундорова. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.
4. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / М. Євшан [упорядк., передм. та прим. Н. Шумило]. – К. : Основи, 1998. – 658 с.
5. Зеров М. Твори: У 2 т. / Микола Зеров [упоряд. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко]. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2. – 601 с.
6. Пастух Т. В. Романи Івана Франка / Тарас Пастух. – Л. : Каменярь, 1998. – 135 с.
7. Салига Т. "Ні, я не кинув каменярський молот" / Тарас Салига // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Л., 2008. – Т. 1. – С. 295–313.
8. Тихолоз Б. "Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust" (міфологема дворушництва у життєтворчості Івана Франка / Богдан Тихолоз. // Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – Т. 1. – С. 845–857.
9. Франко І. Декілька афоризмів у альбум "Ділу" // Жите і слово. – 1897. – Ч. 3. – С. 263–264.
10. Франко І. Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання / Іван Франко. – Л. : Из "Загальної друкарні", 1912. – С. 10.
11. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, – Т. 31.
12. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, – Т. 45.
13. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, – Т. 50.
14. Франко І. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до зібрання творів у 50 томах / Іван Франко [упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко]. – Л. : Каменярь, 2001. – 434 с.
15. Чижевський Д. Реалізм в українській літературі / Дмитро Чижевський. – Просвіта, 1999. – 120 с.
16. Шерех Ю. Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеологія / Юрій Шерех. – К. : Дніпро, 1993. – 590 с.

REFERENCES

1. Gorak R. Nemifotvornyj Franko / Roman Gorak. // Literaturna Ukrayina. – 1997. – 11 veresnya.
2. Gundorova T. Franko – ne kamenyar / Tamara Gundorova. – Mel'born : Unversytet imeni Monasha. Viddil slavisty'ky', 1996. – 151 s.
3. Gundorova T. Nevidomyj Ivan Franko: grani Izmaragdu / Tamara Gundorova. – K. : Ly'bid', 2006. – 360 s.
4. Yevshan M. Kry'ty'ka. Literaturoznavstvo. Estety'ka / M. Yevshan [uporyadk., peredm. ta pry'm. N. Shumy'lo]. – K. : Osnovy', 1998. – 658 s.

5. Zerov M. Tvory': U 2 t. / My'kola Zerov [uporyad. G. P. Kochur, D. V. Pavly'chko]. – K. : Dnipro, 1991. – T. 2. – 601 s.
6. Pastux T. V. Romany' Ivana Franka / Taras Pastux. – L. : Kamenyar, 1998. – 135 s.
7. Saly'ga T. "Ni, ya ne ky'nuv kamenyars'ky'j molot" / Taras Saly'ga // Ivan Franko: dux. nauka, dumka, volya. Materialy' Mizhnarodnogo naukovogo kongresu, pry'svyachenogo 150-richchyu vid dnya narodzhennya Ivana Franka (L'viv, 27 veresnya – 1 zhovtnya 2006 r.). – L., 2008. – T. 1. – S. 295–313.
8. Ty'xoloz B. "Zwei Seelen leben, ach, in meiner Brust" (mifologema dvorushny'cztva u zhy'ttyetvorchosti Ivana Franka / Bogdan Ty'xoloz. // Ivan Franko: dux. nauka, dumka, volya. Materialy' Mizhnarodnogo naukovogo kongresu, pry'svyachenogo 150-richchyu vid dnya narodzhennya Ivana Franka (L'viv, 27 veresnya – 1 zhovtnya 2006 r.). – L. : Vy'd. centr LNU im. Ivana Franka, 2008. – T. 1. – S. 845–857.
9. Franko I. Dekil'ka afory'zmiv u al'bum "Dilu" // Zhy'tye i slovo. – 1897. – Ch. 3. – S. 263–264.
10. Franko I. Kamenyari. Ukrayins'ky'j tekst i pol's'ky'j pereklad. Deshho pro shtuku perekladannya / Ivan Franko. – L. : Iz "Zagal'noyi drukarni", 1912. – S. 10.
11. Franko I. Zibrannya tvoriv: U 50 t. / Ivan Franko. – K. : Naukova dumka, – T. 31.
12. Franko I. Zibrannya tvoriv: U 50 t. / Ivan Franko. – K. : Naukova dumka, – T. 45.
13. Franko I. Zibrannya tvoriv: U 50 t. / Ivan Franko. – K. : Naukova dumka, – T. 50.
14. Franko I. Mozayika: Iz tvoriv, shho ne vvijs'hy' do zibrannya tvoriv u 50 tomakh / Ivan Franko [uporyadn. Z. T. Franko, M. G. Vasy'lenko]. – L. : Kamenyar, 2001. – 434 s.
15. Chy'zhevs'ky'j D. Realizm v ukrayins'kij literaturi / Dmy'tro Chy'zhevs'ky'j. – Prosvita, 1999. – 120 s.
16. Sherex Yu. Tretya storozha. Literatura. My'stectvo. Ideologiya / Yuriy Sherex. – K. : Dnipro, 1993. – 590 s.

Стаття надійшла до редакції 03.04.22

Y. I. Kovaliv, Dr Hab., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PARADOXES OF FRANCO SCIENTIFIC RECEPTION

The article reveals important pages of the life and work of I. Franko, which are often overlooked by French studies.

Key words: *French studies, masonry, horizon of expectation, convergence of horizons of understanding, duality, tactician, strategist.*